عومەر ڕەسول ئەحمەد لە نێوان نیتشەو سوقراتدا.. ئەحمەد عەلی

بێگومان هیچ جۆره شیعرێك بە پێی پۆلێنی شارەزایانی ئەو بوارە ناچێتەوەو سەر جۆرەكانی تر، بۆ نموونە شیعر بۆ نەوجەوانان یان لاوان جیاوازترە لە هی پێگەیشتووان، هەرواش هەموو شیعرێك لە پێكهاتەو شێوازو بونیات و بابەت و تەنانەت زاراوە شیعرییەكانیش دەرخەری قۆناغی تەمەنی شاعیرەكەیەتی، بە حوكمی ئەوەش كە شیعر ڕەنگدانەوەی ئەزموونكردنی شاعیرەكەیەتی، ئەوا دەبینین شیعری قۆناغێكی ژیانی شاعیرێك جیاوازترە لە قۆناغێكی تری دواتری شاعیر، بەڵام ئەی چی كە شاعیرێكی ئەزمووندار شیعر بۆ نەوجەوانان یان لاوان بنووسێت؟ وەك لە باری شیعری (خۆری پرشنگدار)ی شاعیر (عومەر ڕەسول ئەحمەد) دا دەردەكەوێت.

سەرەتا با چوارچێوەی شیعر بە دیزانە باوەكەی دیاری بكەین و پاشان بچینە نێو قووڵاییەكانی ئەو شیعرەی مەبەستمانە لیی بدوێین. كۆڕاییەك هەیە لەسەر ئەوەی كە تا زەمەنی ڕۆمانتیكیش بە دەقێك بگوترێت شیعر دەبێت مەرجی كێش و سەرواو بیرۆكە یان مانا و ناوەڕۆك و شێواز لە خۆ بگرێت، چونكە ئەو شێوازە زیاتر لەگەڵ شێوازی ژیانكردنی مرۆڤەكاندا دەگونجا و ئەوەی لە دەرەوەی ئەو مەرجانە بووایە دەچووە خانەی پەخشان و وتارو گێڕانەوەوە.

هەرچەندە ئەو شێوازە ئاسانترە بۆ گەیاندنی مەبەست لە بەرگی ژانری شیعری مانادارو خاوەن پەیامدا بەڵام شۆڕشی ژیان و شێوازی بیركردنەوەی مرۆڤ هەمیشە بە دوای تەرزی تازەو تازەتردا دەگەڕێت، چونكە زمان ئاوێنەی زەمەنە، هەر واش هەندێك زاراوە بۆ نموونە لە كوردی سەدەی هەژدەدا هەبوون ئێستا پوكاونەتەوەو زاراوەی تر شوێنی گرتوونەتەوە.

شاعیر عومەر ڕەسول ئەحمەد هەندەی من ناسیبێتم بە بێدەنگی مژیلی خوێندنەوەو خۆ پەروەردەكردن و شیعر نووسین بووە، لە تەمەنی مێردمنداڵییەوە ژیانی بە شیعر نووسیوەتەوەو لە دەفتەرو پەڕە بەر بڵاوەكانیدا نەخشاندوونی و پارێزگاریشی بۆ هەموویانەوە كردووە، بەڵام بێدەنگ لە ژیانێكی شاعیرانەدا نەیویستووە هیچیان بڵاوبكاتەوە، بەڵام ئەو بەرەنگاری خراپییەكانی بە خۆڕاگری و ڕۆشنكردنەوە كردووەتەوە، وەك چۆن ڕینییە دیكارت دەڵێت: هەركاتێك

کەسێکی خراپەم لەگەڵدا بکات هەوڵ دەدەم گیانم بەند ڕاگرم تا ژەنگوژاری خراپەی نەگاتێ.
لە شیعری (خۆری پرسنگدار)دا شاعیر پلیکانەی مانا لە ئاسمانەوە دەگوێزێتەوە سەر زەوی و مرۆڤ دەکاتە چەق، لە (خۆر)ەوە دەست پێدەکات (هەم خۆری ئاسمان و هەم خۆری مەعریفەو بە گەردووندا تێدەپەڕێت و کارلێکە گەردوونییەکانی پێکهاتەی زەمەن دەهێنێتە بەر دیدی خوێنەرو پاشان هەموو کەی ئەم تەنانە یەکسسان دەکاتەوە بە (تەمەن) وەك ئەوەی بڵێت منیش لەگەڵ ئەنیشتایندا لە بیردۆزی ڕێژەیی کاتدا: تەن بە درێژی و پانی و بەرزیی+ وزە کە لێرەدا بە (خۆر) ئاماژەی پێکراوەو بە سیمبوڵ کراوە+ جوڵەی تەنەکان لە ناویشیاندا کە چەقە (مرۆڤ) بەرجەستەی کردووە، بەڵام لە ئاکامدا پرسیارێکی زۆر گرنگ و فەلسەفی بە شێوازێکی ناڕاستەوخۆ دەکات وەك ئەوەی بڵێت: ئەی باشە هەموو ئەو جوڵەو تەن و تەمەنە لە پێناوی چیدا، یان وەکو تر ژیان چییە؟
شاعیر جەخت لەسەر ئاکاری بەند دەکاتەوە، گەر بە ڕامان دەست پێبکات دەفامێت کە ژیانی تەبایی دەشاد و یەکسانی بەرقەرار دەکات و ڕق و کینەو شەڕ وەلادەنێت کە زەمەنەکەی ئەمە ئاوس بووە بەو دەردانە، ئەو خاڵە لاوازانەی مرۆڤایەتی کە قەی خستووەتە ناو گیانەوەرانەوە لەسەر گەی زاڵی لە نەویشیاندا مرۆڤەکان، جا چ بە شێوەیەکی ماددی و بەرجەستە بێت یان مەعنەوی. ئەو وەك نیتشە ناڵێت ئاکار دروستکراوی لاوازانە کە لەدەستی بدات وا بزانێت بوونی لەدەستداوە، بەو میسالییەتە بەرەنگاری بەهێز ببێتەوە؛ نەخێر ئەو وەك سوقرات ئاکار پەیوەست دەکات بە مەعریفەو بیرکردنەوەو ڕامانەوە، نەك دابونەرێت، بۆیە گەر بمانەوێت خاوەن ئاکاری بەرزو جوان بین دەبێت خۆ پڕچەك بکەین بە زانست و بیرکردنەوەو مەعریفەت.
شیعری خۆری پرسنگدار لە زماندا ئاسانە لە مانادا زۆر قووڵ، ئەمەشە سیمای شیعری ڕەسەن کە خوێنەران هەموان لێی تێدەگەن و هەریەکەو بە پیی ئاستی تێگەشتنی خۆی چێژی لێ دەبینێت و لیی تێدەگات، هەر کەسێك بەو شیوازە کلاسیکیانە بنووسێت مەرج نییە لە دیدو تییماو ماناشدا هەر کلاسیکی بێت، بەڵکو ئەم دەقە بە تەواوی مانا مەوزوعییەو وتوێژ لەگەڵ هەمووانـدا دەکات، هەر یەك لای خۆشمانەوە و لە کۆتاییدا دەتوانێت ئەو بڕیارە بدات ئایا کەسێکە هەر بە خەو و خواردنەوە ژیانی بەڕێ دەکات یان پەیامگەلێکی زۆر مەزنتری لە پشتەوەیە؟ ئەو ژیانەی وەکو خەونێکی تیژ تێپەڕ نەخشەی بوونی داڕشتووەو زۆرینەش لە نهێنی ئەو تەلیسمە تێناگەن و کاتێك لە ناکاو جێیدەهێڵن دەپرسن مەبەست لەو خەونە خۆشە یان ناخۆشە چی بوو؟ لەسەر ڕۆشنایی ئەو وەڵامەشەوە مرۆڤ خاوەن بەرنامەو بەرهەم

دەبێت و بە مافی کەسان و بوونەوەرانی تر ئاشنا دەبێت و پەیڕەویان دەکات.

ئەمە دەقی شیعرەکەی مامۆستا و شاعیرە:

خۆری پرشنگدار

عومەر ڕەسول ئەحمەد

ڕابمێنە، خۆر چەند پرشنگدارە
سەرچاوەی وزەی دەست کردگارە
ڕووناکی دەکا تاریکایی شەو
لەم گەردوونەدا بۆ من و تۆو ئەو
ڕێگای کاکێشان ئاسمانی بەرین
زۆر دوور ڕێ دەبڕێ بەرەو ڕووی زەمین
مر□ق، ب□وانە شوێنت لە گەردوون
چەندە بچووکە، نەخشاوی بۆ بوون
هەزاران سڵاو دەست لە ناو دەستان
با تەبا بژین دڵشاد و یەکسان
ڕق و کینەو شەڕ هەموو وەلانێین
تەمەن زوو دەڕوا لە شار یان لادێین
نیوەی بە خەو و نیوەی بە خواردن
دواتر لە ناکاو بەرەو گۆڕ بردن
بێهوودە نییە ساڵانی تەمەن
گەر بیرکەینەوە دروست لە زەمەن

ئەحمەد عەلی

ئـــایـــا بـــواری ساختەکـــاری لەهەڵبژاردنەکـــانی داهـــاتوودا

ماوە؟.. گەران هەڵەبجەیی

پرسیارێکی جددی هزری زۆر بەمانی داگیرکردوە، پرسیارەکەش ئەوەیە ،ئایا دەکرێ هەڵبژاردنەکانی مانگی ئۆکیۆبەر دووربێت لە ساختەکاری ؟

مەبەست لە لایەنی ساختەکار تەنها یەکێتی و پارتییە چونکە ئامرازەکانی ساختەکاری تەنها لای ئەوانە و هەر ئەوان بەوکارە هەڵدەستن ،لە هەڵبژاردنەکانی پێشوودا لەساختەکاریدا بلیمەت بوون ،ئەنجامەکانیش بەجۆرێبوون کە ئەوان دەیانخواست.

هۆکارەکانی ئاسانکاری بۆ ساختەکاری لە هەڵبژاردنەکانی پێشوودا زۆرن لەوانە :

+دیاری کردنی ئەندامانی کۆمیسیۆن لەلایەن خۆیانەوە.

+کۆنترۆڵکردنی بنکەکان و زۆربەی چاودێران دیسان لە خۆیان بوون.

+هەژماردن و جیاکردنەوەی دەنگەکان هەر خۆیان بوون .

- بێ ترس دەستکاریکردنی ئەنجامەکان .
  +ڕێگەدان بە دەنگدەرانی سەربەخۆیان بە چەندین جاردەنگدان.
- کۆنترۆڵکردنی بنکە دوورەدەستەکان ئەویش بەهۆی نەبوونی یا کەمی چاودێری سەربەلایەنەکانی دەرەوەی دەسەڵات.
  +بەلێشاو وەرگرتنی دەنگی کوردانی بەشەکانی دیکەی کوردستان، بەتایبەت [هێزی ڕۆژ] ی ڕۆژئاوا و چەکدارانی سەر بە حسین یەزدان پەنا کە هەردوو گروپەکە درووستکراوی پارتین .
- دەستتێوەردانی وڵاتانی دراوسێ لە بەرژەوەندی دوولایەنە حکومڕانەکە ،بەتایبەت ئێران , بە درووستکردنی هەزارەها کارتی ساختەی دەنگدان لە بەرژەوەندی یەکێتی.
- مسۆگەرکردنی ١١ کورسی کۆتا بۆ پارتی .
- کڕینی دەنگ بەناوی پێدانی ئیمتیازات و خزمەتگوزاری کە تەنها بەڵێنی بەتاڵی بەر لەدانگدان بوون.
- ئەنجامدانی گەورەترین ساختەکاری لەکاتی دەنگدانی تایبەتدا.

بە ئەم هەڵبژاردنە هاوکێشەکە جیاوازەو زۆربەی ئەوخاڵانەی سەرەوە کەلە بەرژەوەندی جووت حیزب بوون نەماون یا گۆڕانکاریان بەسەردا هاتوە کەلەدژی خواستی ئەو دولایەنەن.

لەگەڵ ئەوەشدا نیگەرانیمان هەر هەیەو تەواو دڵنیانین کە بەهیچ جۆرێک ساختەکاری ڕوونادات.

سەرچاوەی نیگەرانیەکەشمان لە سرووشتی قەزەوەنی ئەم دوو حیزبەوە سەرچاوەی وەرگرتوە ،بەوەی کە ئەمانە لەمەژووی بوونیاندا چ لەشاخ و چ لەشار هەرگیز نەسەڵمینەتەوە لە ئەنجامدانی تاوان و سەرکووتکردن و ساختەکاری بۆ گەیشتن بەئامانج و مەرامی خۆیان.لەپەناو پاراستنی ئەم دەسەڵاتەیان کە وەک{ماشێنی بەرهەم هێنەری پارە} لێی دەڕوانن ،کە ساڵانە ملیارات دۆلاریان بۆ دەخاتە سەر خەرمانی پارەکانیان،ئامادەن هەموو کارێکی نایاسایی و نائینسانی ئەنجام بدەن.ئەمە جگە لە دەسەڵاتی ڕەها بەسەر کۆمەڵگاو بازاڕو سنورەکان و زەوی و زارو و خاوەنداریەتی هێزی چەکدار بەسەرکووتکردنی نەیارو دەنگە ناڕەزاییەکان.

کەواتە ئەم دووحیزبە بە درێژدان بەم دۆخە ،جەنگی مان و نەمان دەکەن .
ئامادەن لەو پەناوەدا ملیۆنان دۆلار خەرج بکەن تا ئەگاتە ئاستی جەنگی دەروونی و پروپاگەندەی بۆ مانا.
بەندە نیگەرانیەکانم لەم خاڵانەدا کۆدەکەمەوە کە هەندێکیان لەشێوەی پرسیاردان .

- ڕاستە بەپێی ئەو ئیجرائاتانەی کۆمیسیۆن دەیگرێتەبەر وانیشان دەدات کە بواری ساختەکاری نەماوە ،بەڵام ئایا گەرەنتی هەیە کە یەکێتی و پارتی بەتەواوەتی ڕێگەی ساختەکاریان لێگیراوە؟
- بۆ قسەکانی باڤڵدا دیارە کە [٢٧] کورسیان مسۆگەر کردوە ،گەر لە ئێرانەوە بەڵێنی پێنەدرابێت لەم دۆخە وێرانەی حیزبەکەیدا بۆ چ پێوەرێک باسی [٢٧] کورسی دەکات؟بۆیە بەدووری نازانم ئێران لەو ڕووەوە هاوکاریان بکات.

+بڕیار وەرگیراوە کە کەس مۆبایل لەگەڵ خۆی نەباتە ژووری دەنگدان ،کە بەڕای من بڕیارێکی درووستە ،جاهیوادارم ئەو بڕیارە بەباشی جێبەجێ بکرێت.
+گەر ئەندامانی کۆمیسیۆن کەسانی سەربەپارتی و یەکێتی تێدابوو گەرەکە بەوردی چاودێری بکرێن.
+گەر ئیمکانیەت هەبوو گەرەکە هەر بنکەیەکی هەڵبژاردن نوێنەری لایەنەکانی بەشداربوو وە چاودێری وڵاتانی ئەورووپی لێبێت.
+جیاکردنەوەی دەنگەکان ڕاستەوخۆ پاش کۆتایی دەنگدان لە بنکەکانی دەنگدان کارێکی باشە ،بەڵام دەبێ دڵنیابن لەوەی کە ئەنجامەکان لە بەغدا لەکۆمسیۆنی باڵای هەڵبژاردنەکان

بەفشارو دەستتێوەردانی ئێران بە بەرژەوەندی لایەنێک دەستکاری نەکرێن.

- بەر لە ناردنی ئەنجامی دەنگی هەر بنکەیەک بۆ بنکەی سەرەکی لە بەغدا پێویستە ئەنجامەکان بەئامادەبوونی نوێنەرانی سەرجەم لایەنەکان وێنە بگیرێن.
+سەبارەت بەدەنگدانی هیزەچەکدارەکان کە ڕۆژێک پێشتر دەنگدەدەن، بەوردی چاودێری بکرێن چونکە گەورەترین ساختەکاری لەو ڕۆژەدا ڕوودەدات.
- نیگەرانییەکی دیکە دێتە پێشەوە کە دەڵێن، گەر ئەنجامەکان بەدڵی پارتی یا یەکێتی نەبوون و قەبوڵیان نەکرد،لایەنە براوەکان چ هەنگاوێک دەگرنە بەر؟
بەهەرحاڵ ئومێدەوارم ئەم هەڵبژاردنە خاڵی وەرچەرخان بێت بەوەی ئەو دووحیزبە لەدەسەڵات دووربخرێنەوە ،چونکە چیتر خەڵک تەحەمولی نەماوەو بێزاری گەشتوەتە لوتکە.
بەهیوای هەڵبژاردنێکی پاک و دوور لەساختەکاری،بەهیوای فڕێدانی جەلالی و مەلایی بۆ زبڵدانی مێژوو.

گۆران هەڵەبجەیی

وێژەی منداڵان لە رووسیا.. رەزا شوان

رووسیا یەکێکە لەو وڵاتانەی کە لە کۆنەوە بایەخێکی باشیان بە وێژەی منداڵان داوە. چەندین سەدەیە کە وێژەی منداڵان لە رووسیادا ناوبانگێکی زۆری بەدەستهێناوە. بەڵام تا ئێستاش سەرەتای وێژەی منداڵان لە رووسیادا، بە وردی پێناسە نەکراوە. مێژوونووسان پێیانوایە،سەرهەڵدانی وێژەی منداڵان لە رووسیادا، بۆ سەدەی پازەیەم دەگەڕێتەوە. کە سەرەتای گرنگیدان بە منداڵی بووە.

وێژەی منداڵان لە رووسیادا، لەسەر بنەمای فۆلکلۆری زارەکی سەریهەڵدا. چیرۆکە ئەفسانەییەکان و داستان و گۆرانی و پەند و

مەتەڵ، لە سەردەمی رووسیای کۆنەوە، بەشداریيان لە پێکهێنانی ئایدۆلۆژی و جوانیناسی و رەوشتی، چەندین نەوەی منداڵان کردوون. پەرتووکە فێرکارییەکانیش، کاریگەرییەکی زۆریان لەسەر پەرپێدانی وێژەی منداڵانی رووسیا هەبووە.

بە درێژایی سەدەکانی رابردوو، منداڵان و وێژەی تایبەت منداڵان، لە مشومڕ و پلانە ئایدۆلۆژییەکانی رووسیادا، جێگەیەکی بەرچاویان هەبووە، بۆ گەیشتن بە ئایدیاڵە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکان.

یەکەمین پەرتووکی چاپکراوی منداڵان لە رووسیا، ئەلفوبێی رووسی بوو. بە ناوی (ئەزبوکا) بۆ بە خێرایی فێرکردنی منداڵان، کە لەلایەن چاپکەری رابەر (ئیڤانۆم فیدرۆرۆڤ) لە ساڵی (١٥٧٤) دا، لە لیڤ نووسیی و بڵاوکرایەوە.

لە سەدەی حەڤدەیەمدا، زۆر چیرۆکی نووسراوی رووسی بۆ منداڵان دەرکەوتن، کە باسیان لە سوارچاکی و لە پاڵەوانەکانیان دەکەن.

هەر لەم سەدەیەدا وەرگێڕان، زۆر گەشەی کرد، چەندین چیرۆکی منداڵانی ئەوروپییان، وەرگێڕایە سەر زمانی رووسی. بەشێکیش لە پەرتووکەکانی گەورەساڵانیان، بە شێوازێکی سادە و ساکار و بە زمانێکی ئاسانتر و سووکتر و کورتیان کردنەوە و چاپیانیان کردنەوە، تا بۆ منداڵان گونجاوبن.

یەکەمین کۆمەڵە چیرۆکیش، کە لە رووسیادا بۆ منداڵان چاپکرا، لەژێر ناوی (داستانەکانی روسیا) دا بوو. لە نووسینی (کیدلۆڤ) ە. کە بە رابەری چیرۆکی منداڵان لە رووسیادا ناسراوە.

چەندین چیرۆکنووس و رۆماننووس و هۆزانڤانی بەناوبانگی رووسی، کە بۆ گەورەساڵان دەیان نووسی، منداڵانیشیان فەرامۆش نەکردوون و بەشێک لە نووسینەکانیان بۆ منداڵان تەرخان کردوون، لەوانەش: پۆشکین، ماکسیم گۆرگی، تۆڵستۆی، مایکۆفسکی، ئیڤان کریلۆڤ، چۆکۆفسکی، سامۆیل مارشاک،... هتد.

شایەنی باسیشە، مێژووی پەرتووکی منداڵان لە رووسیا لەلایەن ژنانەوە نووسراوە.

(کاترین) ی گەورە، یەکەم ژن بوو، کە وێژەی منداڵانی بە زمانی رووسی نووسی. بە هۆی خەمی دایکییەوە، بۆ پەروەردەکردنی نەوەکانی، دوو چیرۆکی نووسیوە (چیرۆکی تسارتڤیچ کلۆر – ١٧٨١) و (چیرۆکی تسارتفیچ ڤیڤی – ١٧٨٣). ئەم چیرۆکانە، پڕن لە ئامۆژگاری، ئەرکی رەوشتی، راستگۆیی، بابەتگەلێکی دیکەش.

کاتێک کە منداڵان وەک کلیلەک و بەشێکی سەرەکی و گرنگ سەیردەکرا، لە دووبارە داڕشتنەوەی کۆمەڵگا و دروستکردنی کیانی تازەی سۆڤیەت، لە ئەنجامدا وێژەی منداڵانی رووسیا و ئایدۆلۆژیا و سانسۆر بە شێوەیەکی ئاڵۆز تێکەڵ بە یەکتری بوون.

لە دوای شۆڕشی ئۆکتۆبەری ساڵی (١٩١٧) لە رووسیادا، یەکەم داواکاری لە وێژەی منداڵان، ئەوەبوو کە وێژەی منداڵان، بخرێتە خزمەتی ئایدۆلۆژیای کۆمۆنیستی.
دەبوو خانەی بڵاوکردنەوەی نوێ دامەزرێت و گۆڤاری نوێ بۆ منداڵان دەربکرێت، تا ببن بە جێگرەوەی دەزگا و گۆڤارە بورژوازییەکان. ئەمەشیان بە پێویست زانی.
پارتی شیوعی دەستی بەسەر رۆشنبیریی منداڵان و لاواندا گرت.
(مورزیلکا) و (پیۆنێر: رابەر) دوو گۆڤاری کۆنی منداڵان بوون لە یەکێتی سۆڤیەت.
لە ساڵی (١٩٣٢) دا، یەکێتی نووسەرانی سۆڤیەت دامەزرا.
نووسەرانی وێژەی منداڵان، بەشێکی تایبەت بە خۆیان لەناو ئەو یەکێتی یەدا هەبوو. هەر لەم ساڵەدا، گۆڤارێکی پیشەییان بە ناوی (وێژەی منداڵان) دەرکرد. دوای ساڵێک هەر بەهەمان ناوەوە، دەزگایەکی چاپ و بڵاوکردنەوەیان دامەزراند. لە کۆنگرەی یەکەمی نووسەرانی سۆڤیەت، سامۆیل مارشاک، باسی لە وێژەی منداڵان کرد. ریالیزمی سۆسیالیستی کرا بە پەرەگرابی فەرمیی هەموو داهێنەرەکان.
لە ئەمڕۆدا لە رووسیا، بە هەزاران پەرتووکی تایبەت، بە منداڵان هەن، ساڵانەش گۆڤاری نوێ و بە سەدان پەرتووکی نوێ، بۆ منداڵان چاپ دەکرێن و بڵاودەکرێنەوە. بە نرخێکی هەرزانیش دەیانفرۆشن.
لە رووسیادا، پەرتووک جوانترین دیارییە، کە رووسییەکان لە بۆنە جیاوازەکاندا، بەتایبەتیش لە یادی جەژنی لەدایکبووندا، پێشکەش بە منداڵەکانیان دەکەن.
زۆر بە کورتی و بە چڕی، باس لە چەند نووسەرێکی رووسی دەکەین، کە لە بواری ژانرەکانی وێژەی منداڵاندا، لە رووسیا و لە جیهاندا ناسراون.

(ئەلیکسەندەر پۆشکین: ١٧٩٩ـ ١٨٣٨ز):

بە شای هۆزانڤانانی رووسیا ناودەبرا. کەمێک هۆنراوەی بۆ منداڵان نووسیوە، یەکەم کەس بوو لە رووسیادا، کە چیرۆکەهۆنراوەی بۆ منداڵان نووسی. بۆ چیرۆکە ئەفسانەیی و

داستانەکانی بەناوبانگە. کە پاڵەوانەکانیان ئاژەڵ و شتی بێگیانن. ستایلی نووسینی جیاوازبوو. چیرۆکەکانی بە زمانێکی ساکار و ئاسان نووسیون. بەناوبانگترین چیرۆکەکانی (قاز و قرژانگ)ە. (٢٠٠) چیرۆکی هەمایی مەبەستداری نووسیوە. کە بە منداڵی، دایەنەکەی (ئەریتا رود بەنەفنا) بێی گێڕاوبوونەوە.

(ماکسیم گۆرگی: ١٨٦٨ـ ١٩٣٦):

ڕۆماننووسێکی رووسی و جیهانی بە ناوبانگە. خاوەنی ڕۆمانی (دایک) ە. گۆرگی نووسەر و چالاکوانێکی سیاسی مارکسی بوو. ڕۆڵێکی گرنگی هەبوو، لە یەکەم هەوڵەکانی دروستکردنی، وێژەی نوێی منداڵان لە رووسیادا. گەورەترین دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی وێژەی منداڵانی لە رووسیادا دامەزراند. گۆرگی دەڵێت:"منداڵ لە هەموو سەردەمێکدا، هەمای بێتاوانی و پاکی و خێر و راستی و جوانییە". تەنانەت ماڵەکەشی کردبوو بە ژوانگەی نووسەرانی وێژەی منداڵان. زۆر جار لەگەڵیاندا دادەنیشت و گوێی لێیان دەگرت و باسی وێژەی منداڵانیان دەکرد. گۆرگی جەخت لەسەر گرنگی چیرۆکە میللییە کۆنەکان بۆ منداڵان دەکات.
ماکسیم گۆرگی، سەرنووسەری یەکەمین گۆڤاری منداڵانی سۆڤیەت بوو. بە ناوی رادوگا (پەلکەزێڕینە). کە لە ساڵی (١٩٢٣) دا، یەکەم ژمارەی دەرچوو. نووسەران و هونەرمەندانێکی لاوی بە توانا لە شاری لینینگراد لە دەوری گۆڤارەکە کۆبوونەوە. سەرەتای دە ساڵەکە، دەکرێت بە سەردەمی زێڕینی وێژەی منداڵانی رووسیا ناوی ببەین. گۆرگی نوێخواز و داهێنەر بوو. لە نووسینەکانیدا، جەختی لە رزگارکردنی منداڵان لە نەریتەکان و لە لاساییکردنەوە کردووە. دەڵێت:"کاروانی رابردوو ناتگەیەنێت بە هیچ شوێنێک". سەرنج وردیی لەسەر گەشەکردنی ئەندێشە و داهێنان بە منداڵان بوو. وایدەبینی کە نووسین بۆ منداڵان دەبێت هاوڕەوت بێت لەگەڵ پەروەردەی نوێ بە نەوەی نوێ. وا لە منداڵان بکرێت، کە لە داهاتوو بڕوانن، نەک لە رابردوو.
گۆرگی لە ڕۆمانی (منداڵی) باس لە ژیاننامەی خۆی دەکات. لە چیرۆکەکانی بۆ منداڵان: چێڵەکە، ئیڤانی گەمژە.
ماکسیم گۆرگی، پێنج جار، بۆ وەرگرتنی خەڵاتی نۆبڵ لە وێژەدا، کاندید کرا.
(لیو نیکۆلایڤیچ تۆلستۆی: ١٨٢٨ـ ١٩١٠):

تۆلستۆی، بیرمەند و بلیمەت و کەڵە ڕۆماننووسێکی رووسی و

جیهانییە. چاکسازێکی کۆمەڵایەتی بوو. چالاکوانێکی ئاشتیخواز بوو. بە یەکێک لە کۆڵەکەکانی وێژەی رووسی لە سەدەی نۆزدەم دادەنرێت. تۆڵستۆی نووسەری شاکارە ڕۆمانی (شەڕ و ئاشتی) و (ئانا کارنینا) یە.
تۆڵستۆی نووسەرێکی گەورەی وێژەی منداڵان بوو (٦٢٩) کورتە چیرۆکی ئەفسانەیی و داستانی، بە ناوی ئاژەڵان و باڵندە و مرۆڤەوە، بۆ منداڵان نووسیون، کە ڕەهەندی پەروەردەیی و ڕەوشتییان لەخۆگرتوون. بەشێک لە چیرۆکەکانی بوون بە بابەتی پەرتووکی خوێندنەوە، بۆ خوێندکارانی قوتابخانەی بنەڕەتی لە رووسیا. بەشێکی زۆریشیان وەریان گێڕاون، بۆ سەر زمانەکانی جیهان، بە زمانی کوردیشەوە. ئەمانە ناوی هەندێک لە چیرۆکەکانین: دوو هاوڕێ، مراوی و مانگ، شێر و تووتکەسەگ، پیاوێکی پیر و دارسێوێک، گورگ و سەگ، قەیسەر و هەڵۆ. باپیرە و نەوە بچووکەکەی، منداڵان لە گەورەکان ژیرترن – من ئەم چیرۆکەم لە ساڵی (٢٠٢٠) دا، لە ئینگلیزییەوە وەرگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی و لە چەند سایتێکدا بڵاومکردەوە.
(سامۆیل یاکۆڤلێڤیچ مارشاک: ١٨٨٧ – ١٩٦٤):
سامۆیل مارشاک، نووسەرێکی ناسراوی جوولەکەی رووسییە، هۆنراوەنووس و بیرمەند و وەرگێڕ و شانۆنووس و نووسەرێکی بەرزی وێژەی منداڵانی رووسی (یەکێتی سۆڤیەت) بوو. وێژەی منداڵانی رووسیای بەرەو ئاراستەیەکی نوێ برد. مارشاک ڕەخنەگرێکی سیاسی تەنزئامێزی ناسراو بوو. سەرنووسەر و دەرهێنەری چەند گۆڤارێکی منداڵان بوو. لە ساڵی (١٩٢٥) دا، سەرۆکی بەشی منداڵان بوو، لە دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی حکوومی لە لینینگراد. بە چاپکردن و بڵاوکردنەوەی پەرتووک و گۆڤاری منداڵان.
مارشاک بە زاڵبوون بەسەر شۆکی مردنی کچە بچووکەکەی، لە ساڵی (١٩١٥) دا، نوقمی نووسین بۆ منداڵان بوو. لە نووسینی چیرۆکی منداڵانەوە، رووی لە نووسینی هۆنراوە بۆ منداڵان کرد. چەندین پەرتووکی چیرۆکەهۆنراوەی بۆ منداڵان نووسیوە. چەندین هۆنراوەی بۆ منداڵان، لە زمانی ئینگلیزی و زمانەکانی کەوە، وەریانیگێراون بۆ سەر زمانی رووسی. بە نووسینی ڕۆمانی فانتازی و ڕۆمانی مێژوویی بەناوبانگە. بەوەش ناسراوە کە شێوازی نووسینی سادە بووە. مارشاک بڕوای بەوە هەبوو، کە نووسین بۆ منداڵان هونەرێکی نایابە. چیرۆکەهۆنراوەکانی، بە زۆری بۆ منداڵانی پێش قوتابخانەن. مارشاک یەکێکە لە یەکەمە دروستکەرانی شانۆی منداڵان لە رووسیادا. شانۆنامەکانی بۆ ماوەیەکی زۆر، لە پایە

سەرەکییەکانی شانۆی منداڵانی سۆڤیەت بوون. چەندین شانۆی بۆ منداڵان نووسیوە. لەوانەش: بۆقەکانی سابوون، دکتۆر فاوست، سەرکێشییەکانی سیپە لینە.

ماکسیم گۆرگی، مارشاکی بە (دامەزرێنەری وێژەی منداڵانی سۆڤیەت) ناوبرد.

یەکەم پەرتووکی بۆ منداڵان لە ساڵی (١٩٢٣) نووسی بە ناوی (منداڵان لە قەفەزدا)

ئەمانە ناوی چەند چیرۆکەهۆنراوەیەکێتی بۆ منداڵان: پەلکەزێڕینە، باڵندە شینەکە، ئاگر، ئایس کرێم، دوێنێ و ئەمڕۆ، نووسینگەی پۆست، مشکەکی گەمژە،...هتد.

لە هۆنراوەکانیدا، هانی منداڵان دەدات: راستگۆ بن، گوێڕایەڵی دایکان و باوکانیان بن، باش بخوێنن، لەگەڵ ئاژەڵاندا دڵۆڤان بن،… هتد.

بە دەگمەن منداڵێک یان لاوێکی رووسی دەدۆزرێتەوە، کە بەشێک لە هۆنراوەکانی مارشاکیان لەبەر نەبێت. گەورانی و هۆنراوەکانی، بەشێک بوون لە پرۆگرامی پەرتووکی خوێندنەوە، لە باخچەی منداڵان و لە قوتابخانە بنەڕەتییەکانی سۆڤیەت.

(ئیڤان ئەندرێڤیچ کریلۆڤ: ١٧٦٩ـ ١٨٤٤)

ئیڤان کریلۆڤ، هۆنراوەنووس، چیرۆکنووس، شانۆنووس، رۆژنامەنووس، وەرگێڕ، بە نووسەری چیرۆکی ئەفسانەیی و داستانیش بەناوبانگە. لە شاری مۆسکۆ لە رووسیا لەدایک بووە. جگە لە زمانی رووسی، لە منداڵییەوە فێری زمانی فەرەنسی و یۆنانی بوو. بەشێکی هەرە زۆری چیرۆکە ئەفسانەییەکانی بۆ منداڵان نووسیوون، یان لە چیرۆکەکانی (ئیزۆپ) ی یۆنانی و (لافۆنتین) ی فەرەنسین، کە لە زمانی یۆنانی و فەرەنسییەوە وەریانیگێڕاون بۆ سەر زمانی رووسی. پاڵەوانی چیرۆکەکانی ئاژەڵ و باڵندە و شتی بێگیانن. لە شێر و ڕێوی و سەگ و ماسی و باڵندە تا دار و بەرد.

ستایلی نووسینی زۆر ئاسان و سادەیە. بەڵام لە هەمان کاتدا، ژیرانە و مەبەستدارن.

کریلۆڤ نزیکەی (٢٠٠) چیرۆکی ئەفسانەیی هێمایی بۆ منداڵان نووسیون. لەوانەش:

جووتیار و مار، ئەنجوومەنی مشکان، مەیموون و پشیلە، پشیلە و شالوور، جەژن، بۆق و گا، جووتیار و مەڕ، گورگ و شوان، بەرازی ژێر داربەڕووەکە،… هتد.

حەزەکەم ئاماژەش بەوە بدەم کە (جووتیار و مار) ەکەی
کریلۆڤ، هەمان چیرۆکی ڕەسەنی کوردیمان (مارەکەی مام هەمەر)
ە. کە بۆتە پەندێک لە وێژەی ئەدەبی کوردی، دەڵێین: "بوو بە
مارەکەی مام هەمەر و ویستی پێمەوە بدات".
کریلۆڤ نایشارێتەوە، کە کاریگەرییەکی زۆری هەردوو نووسەر،
لاڤۆنتین و ئیزوپی بەسەرەوەیە، تەنانەت بە زۆر لە چیرۆکەکانی
هەمان ناونیشانی چیرۆکەکانی ئەو دوو نووسەرەی داناون.، یان بە
کەمێک گۆڕان و دەستکارییەوە. لە نووسینی چیرۆکە
ئەفسانەییەکانیدا، ریچکەهەڵگەرێکی تەواوی لاڤۆنتین بوو.
بۆیە لە رووسیاد، بە (لاڤۆنتینی رووسی) ناودەبرێت. هەرچەندە
کە کریلۆڤ، یەکەم نووسەری چیرۆکی ئەفسانەیی رووسی نەبوو بە
منداڵان، بەڵام بوو بە دیارترین و بە ناوبانگترین
چیرۆکنووسی ئەم بوارە.
چیرۆکە ئەفسانەییەکانی کریلۆڤ، بە زۆری توانج و تەنزئامێز
و مەبەستدارن. بۆ نموونە: چیرۆکی (گورگ لە ماڵی سەگدا)،
مەبەستی لە لەشکرکێشییەکەی فەرەنسایە لە (١٨١٢) دا، بۆ سەر خاکی
رووسیا. لە چیرۆکی (گورگ و شوان) دا، مەبەستی لە
ئاهەنگێڕانی بەرگریی رووسیایە.
بەجگە لەو نووسەرانەی لە سەرەوە باسمان کرد. چەندین نووسەری
تری رووسی لە وێژەی کلاسیکی و ریالیزمی منداڵاندا، بەشدارییان
لە بزووتنەوەی وێژەی منداڵان لە رووسیادا کردووە و رۆڵی
بەرچاویان هەبووە. بە نووسین و چاپکردنی چیرۆک و هۆنراوە و
شانۆ و رۆمان، منداڵان و هەرزەکارانیان بەسەرکردوونەتەوە.
(*) بۆ ئەم نووسینەم، سوودم لە چەندین سایتی ئینگلیزی و
نەرویجی وەرگرتووە.

ڕەزا شوان
نەرویج: ٢٠٢٤